

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигдина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

²⁰ Пенни Дж. Языки Италии // КИДМ. М., 2011. Т. 4. С. 859; Тюйе Ж.-П. Указ. соч. С. 43-44; Penney J. H. W. The languages of Italy // САН.² Cambr., 1989. Vol. 4. P. 725.

²¹ Цымбурский В. Л. Указ. соч. С. 183.

О. А. Яров (Київ)

ВИТОКИ І РОЗВИТОК БРИТАНСЬКОГО ОРІЄНТАЛІЗМУ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.

Проблема становлення і розвитку орієнталізму займає важливе місце у дослідженнях інтелектуальної історії Західної Європи у модерний період. Зацікавленість орієнталізмом як інтелектуальним феноменом завдячує відомій праці Едварда Саїда «Орієнталізм: західні концепції Сходу» (1978), який у руслі критичної теорії розглядав його насамперед як колоніальний дискурс, що дало поштовх новому напрямку у соціогуманітарній галузі – постколоніальним студіям. Тим не менш, праця Саїда викликала гучний резонанс серед сходознавців і представників інших наукових галузей, спонукавши їх до критичного переосмислення теоретичних засад і вивчення історіографії власних дисциплін.

Як відомо, Саїд визначав «орієнталізм» як особливий тип дискурсу, характерною рисою якого є ідея онтологічної та епістемологічної різниці між «Сходом» та «Заходом», котрий сприяв визначенню соціокультурної ідентичності «Заходу» через контрастний образ, ідею, досвід¹.

Орієнталістський дискурс, на думку Саїда, становив підґрунтя академічних студій, літературної та художньої творчості, політики, які стосувалися Сходу. Між цими галузями існував постійний взаємний обмін, або, як пише Саїд, «двосторонній рух»². Починаючи з XVIII ст. орієнталізм перетворюється на корпоративну інституцію контактування зі Сходом «через формулювання тверджень про нього, узаконення певних поглядів на нього, викладання певних дисциплін про нього, упокорення його, управління ним», тобто спосіб панування Заходу над Сходом³.

Подібні твердження викликали гострий спротив і критику, зокрема, з боку сходознавців. Відомий американський історик Бернард Льюїс показав, що критика «орієнталізму» має доволі довгу історію, і самі вчені почали відмовлятися від цього узагальнюючого терміну з огляду на різницю у підходах і предметі досліджень⁴. Що стосується критичної концепції Саїда, Льюїс звинуватив останнього у перекручуванні історичних фактів, упередженні, ігноруванні цілої

низки сходознавчих дисциплін, таких як тюркологія, іраністика і гебраїстика, та шкіл, зокрема німецької і російської⁵.

У свою чергу, англійський сходознавець Роберт Ірвін, широко відомий своєю літературною творчістю, зазначає, що «Орієнталізм» Саїда не можна розглядати як історію сходознавства, а скоріше як полемічну роботу, у якій висвітлюються деякі аспекти відношення між знанням і владою⁶. На його думку, ця праця писалася у великому поспіху і містить багато фактологічних помилок⁷. Сам Саїд на звинувачення у наявності протиріч і непослідовності у його концепції відповідав, що епістемічна цінність принципу послідовності сама потребує ретельного аналізу⁸.

Так чи інакше, книга Саїда гостро поставила проблему походження і історичного розвитку орієнталізму, зокрема історії вивчення мусульманського Сходу, та дала поштовх комплексним студіям у цій царині. В цьому контексті слід згадати праці Александра Макфі⁹, Захарі Локмана¹⁰, Роберта Ірвіна¹¹ та інших.

Предметом даної статті є становлення академічного орієнталізму в Англії в першій половині XVII ст. на тлі релігійної ситуації у країні у той час. Перш за все слід зазначити, що потужний культурний і інтелектуальний вплив мусульманського Сходу на Західну Європу, який мав місце у Середньовіччі починаючи з XII ст., згодом фактично зійшов нанівець. Відомий британський історик Монтомері Уотт писав, що в XIII ст. у Західній Європі виникла потужна течія, яка була спроможна асимілювати арабські досягнення у науці і філософії і готова для власних відкриттів¹². Проте, у міру стагнації інтелектуального розвитку ісламського світу і наукового прогресу на Заході, інтерес до арабської спадщини поступово зменшувався і зводився до перевидань класичних трактатів з медицини, математики, астрономії. Видатний англійський філософ і вчений Френсіс Бекон (1561–1626) писав, що араби, як і схоласти, мали радше негативний вплив на розвиток науки, вони «скоріше руйнували знання кількістю трактатів, ніж збільшували його вагу»¹³.

В XVI–XVII ст. в Англії домінував негативний і до певної міри демонізований образ мусульманського Сходу, насамперед, у полемічній релігійній літературі¹⁴. Ця тенденція також знаходила вираз в англійській літературі і драматургії, де домінували образи жорстоких, деспотичних і підступних іновірців¹⁵. Так, у поемі «Втрачений Рай» Джона Мільтона (1608–1674) Сатана представлений в образі турецького султана.

Якщо на початку XVI ст. британський колоніальний проект лише формувався і був пов'язаний, головним чином, із Ірландією та

Новим Світом, то наприкінці цього століття Англія почала активно прокладати торгівельні шляхи в Азію, а дипломати королеви Єлизавети I (1558–1603) розгорнули активну діяльність при дворах правителів Марокко, Османської імперії, Сефевідського Ірану і імперії Великих Моголів.

Особливих успіхів британська дипломатія досягла у стосунках із Османською імперією, не останньою мірою завдяки зусиллям Вільяма Харборна (1542–1617)¹⁶. У 1581 р. султан Мурад III надав привілеї та захист англійським купцям, що дало початок Турецькій компанії, яку у 1590 р. перейменували на Левантійську¹⁷. Сама королева Єлизавета I активно листувалася із султаном Мурадом III і навіть розглядала можливість альянсу з Османською імперією проти Іспанії¹⁸. За її наказом у 1600 р. було створено Ост-Індійську компанію, яка мала кинути виклик португальцям і голландцям, які у цей період монополізували торгівлю з Індією, а згодом перетворилася на потужний інструмент просування британської колоніальної експансії у Південній Азії. У свою чергу, розширення контактів Британії з мусульманськими країнами стимулювало розвиток наукового знання про цей регіон.

До першої чверті XVII ст. сходознавчі студії в Англії були майже відсутні, що становило значний контраст із континентальними країнами, де на той час вже існували кафедри арабської мови при університетах Парижу (1535), Риму (1584) та Лейдену (1613). Перші англійські «сходознавчі» трактати, які з'явилися на початку XVII ст., зокрема «Загальна історія турок» Ричарда Ноллса (1603) та «Викритий Магомет» Вільяма Бедвелла (1615), продовжували полемічну традицію XVI ст. і містили переважно недостовірну інформацію та негативні образи, які стосувалися ісламу та мусульманських народів.

Проте ситуація у цій галузі почала поступово змінюватися, не останньою мірою завдяки церковним інститутам. Єлизавета продовжувала релігійну політику свого батька Генріха VIII Тюдора (1509–1547), і її відлучення від католицької церкви папою Пієм V у 1570 р. ознаменувало собою остаточний розрив з Римом. У той же час Реформація сприяла зростанню інтересу до біблійних студій, що сприяло розвитку семітської філології, при цьому арабістика розглядалася як допоміжна дисципліна¹⁹. Розвитку студій у галузі семітської філології в Англії посприяла міграція вчених з Центральної Європи у 20-ті рр. XVII ст., де у той час розгорілася Тридцятирічна війна (1618–1648). Серед тих вчених був Маттіас Пасор (1599–1658), професор математики і теології Гейдельберзького університету, який також вивчав арабську мову в Лейдені. Він почав викладання в

Оксфорді у 1624 р., де, серед іншого, вчив студентів арабській та іншим семітським мовам²⁰.

Роберт Ірвін відзначає, що велику частину фундаторів орієнталістичних студій склали церковні ієрархи²¹. Англійська церква розглядала арабську мову як засіб для розширення контактів з арабомовними християнами на Близькому Сході²². Часто теологи і екзегети шукали у текстах арабських християнських авторів аргументів проти Риму та католицького віровчення²³. Також посилення на іслам використовувалися англійцями у полеміці із антитринітаріями, зокрема унітаріанами, яких в Англії очолював Джон Біддл (1615–1662), звинувачуючи останніх у приналежності до «магометанства».

Згаданий вище Вільям Бедвелл, настоятель церкви св. Етельбурги в Бішопсгейт, займався біблійними студіями і разом із іншими теологами і екзегетами брав участь у роботі над англійським перекладом Біблії під патронатом короля Якова I Стюарта – «Біблією Короля Якова» (1611). Після завершення роботи над перекладом він захопився вивченням арабської і був скерований на навчання до Лейденського університету в Голландії, одного з провідних арабістичних центрів того часу. Як пише Ірвін, Бедвелл був піонером академічного сходознавства в Англії у XVII ст., проте його знання про арабський світ були дуже обмеженими, також він ненавидів іслам. Його основною метою було вивчення арабських документів східних християнських церков, де він сподівався знайти аргументи на користь доктрини і політики англійської церкви²⁴.

Як було зазначено вище, розвиток сходознавчих студій в Англії у XVII ст., у першу чергу арабістики та гебраїстики, завдячує англійській церкві, насамперед її найбільш освіченим і прогресивним ієрархам, які вважали, що освіта, у першу чергу фундаментальні біблійні і історичні студії, сприятимуть відродженню християнської віри і посилять позиції англійської церкви. Цю тенденцію всебічно підтримував король Яків I.

Серед фундаторів сходознавчих студій слід виділити єпископа Ланселота Ендрюса (1555–1626), поліглота і енциклопедиста, який сприяв Бедвеллу у його студіях. Учень Ендрюса Вільям Лод, архієпископ Кентерберійський (1633–1645) і канцлер Оксфордського університету, був відомий як колекціонер східних рукописів, і його програма відродження Оксфордського університету, який на той час переживав занепад, включала у себе викладання східних мов. Він вважав, що вивчення арабської мови допоможе студентам краще розібратися у складнощах івриту і арамейської мови²⁵.

Лод виступив фундатором професорської посади з арабської мови у 1636 р., яку 1640 р. було перетворено на постійну кафедру. Згідно із прийнятим за його ініціативою статутом, екзамени на ступінь магістра мистецтв включали у себе іврит та арабську мову. У листі-зверненні Оксфордського університету до архієпископа Лода відзначалося, що цей крок сприятиме вивченню арабських манускриптів, які знаходилися у Бодліанській бібліотеці²⁶.

Дещо раніше, у 1632 р., було запроваджено професорську посаду з арабської мови в Кембриджському університеті. Її фундатором виступив сер Томас Адамс (1586–1668), заможний купець, який пізніше обирався лордом-мером Лондона. Саму кафедру було відкрито у 1660 р. Першим професором кафедри став Абрахам Вілок (1593–1653), який вбачав свою місію у посиленні християнської апологетики. Основними загрозами для християнської віри він вважав «тиранію Риму» і «Алькоран Магомета» і заявляв, що до останнього подиху буде полемізувати з «Алькораном» його власною мовою²⁷.

Найвидатнішим британським орієталістом того часу був Едвард Покок (1604–1691). Він вивчав арабську мову в Оксфорді у Пасора і Бедвелла, а з 1628 р. займався викладанням і науковою роботою. У 1630–1636 рр. він служив капеланом Левантійської компанії в Алеппо, де вдосконалював свої знання арабської мови та палеографії. Після повернення до Оксфорду Покок обійняв новостворену посаду професора арабської мови, крім того, він викладав іврит.

Покок насамперед був відомий своїми перекладами арабських текстів, серед яких особливе місце займає трактат «Філософ-самоук» (*Philosophus autodidactus*, 1671), латинський переклад праці середньовічного андалузського філософа Ібн Туфайля (1110–1185) «Повість про Хайа, сина Якзана», котра являла собою алегоричний виклад доктрин арабо-мусульманської філософії, зокрема Ібн Сіні.

Слід зазначити, що фундатори і піонери орієталістичних студій в Англії були послідовними роялістами. Проте Громадянська війна, переслідування та інші політичні потрясіння не завдали відчутної шкоди цим проектам; хоча й робилися спроби закрити кафедру арабської мови в Оксфорді, на її захист стали провідні вчені університету, значна частина з яких були прихильниками Парламенту²⁸. Зокрема, впливовий член парламенту Джон Селден (1584–1654), який цікавився сходознавством, володів івритом і арабською мовою, також опікувався долею Покока²⁹.

Згодом в Оксфорді і Кембриджі окрім арабської стали викладатися перська і турецька мови. Пізніше англійські монархи

Вільям III Оранський (1689–1702), Анна Стюарт (1702–1714) і Георг I (1714–1727) продовжили фінансову підтримку арабістичних студій в Оксфорді і Кембриджі (виділяючи 50 фунтів на рік)³⁰, що сприяло розвитку орієнталістики у наступному столітті.

Таким чином, розвиток орієнталістики в Англії у першій половині XVII ст. докорінно змінив ставлення до мусульманського Сходу та його культурної і інтелектуальної спадщини. Якщо для Френсіса Бекона на початку століття було характерно доволі зневажливе ставлення до цієї спадщини, то вже інший видатний англійський філософ Джон Локк отримав ступінь магістра мистецтв в Оксфорді в 1656 р., склавши іспити з івриту та арабської мови. Сходознавчі студії під керівництвом Покока, якого Локк вважав одним зі своїх основних учителів в Оксфорді³¹, позначилися також на його філософських поглядах. Зокрема, Локк у своєму «Листі про толерантність» (1689) висловив прогресивну для свого часу думку про те, що громадянські права мають належати усім, незалежно від віросповідання, у тому числі юдеям та мусульманам³².

¹ Саїд Е. Орієнталізм / пер. з англ. В. Шовкун. К., 2001. С. 12-13.

² Там само. с. 13

³ Там само.

⁴ Lewis B. The Question of Orientalism //

<http://www.nybooks.com/articles/archives/1982/jun/24/the-question-of-orientalism/?pagination=false>

⁵ Там само.

⁶ Irwin R. For Lust of Knowing: The Orientalists and their Enemies. London, 2007. P. 277

⁷ Там само. P. 278

⁸ Said E. Orientalism reconsidered // Orientalism: A Reader, A.L. Macfie (ed.). New York University Press, 2000. P. 346.

⁹ Macfie A. L. Orientalism. London, 2002.

¹⁰ Lockman Z. Contending Visions of the Middle East: The History and Politics of Orientalism. Cambridge University Press, 2004.

¹¹ Irwin R. For Lust of Knowing: The Orientalists and their Enemies. London, 2007.

¹² Уотт У. М. Влияние ислама на средневековую Европу / пер. с англ. Москва, 1976. С. 86.

¹³ Bacon F. Novum Organum // The Philosophical Works of Francis Bacon, J. M. Robertson (ed.). Oxon: Routledge, 2011. P. 279.

¹⁴ Matar N. Britons and Muslims in the early modern period: from prejudice to (a theory of) toleration // Patterns of Prejudice. 2009. № 43 (3-4). P. 218.

¹⁵ Там само. P. 219.

¹⁶ Rawlinson G. H. The Embassy of William Harborne to Constantinople, 1583-8 // Transactions of the Royal Historical Society. 1922. Vol. 5. P. 1-27.

-
- ¹⁷ Lewis B. *The Muslim Discovery of Europe*. London: Weidenfeld and Nicolson Ltd., 1982. P. 48-49.
- ¹⁸ Див.: Brotton J. *The Sultan and the Queen: The Untold Story of Elizabeth and Islam*. New York, 2016.
- ¹⁹ Russel G. A. Introduction: *The Seventeenth Century: The Age of 'Arabick' // The 'Arabick' Interest of the Natural Philosophers in Seventeenth-Century England*, G. A. Russel (ed.) Leiden, 1994. P. 4.
- ²⁰ Irwin R. *For Lust of Knowing*. P. 96.
- ²¹ Там само. P. 90.
- ²² Russel G.A. Introduction: *The Seventeenth Century: The Age of 'Arabick'*. P. 5.
- ²³ Там само.
- ²⁴ Irwin R. Op. cit. P. 93.
- ²⁵ Macfie A.L. Op. cit. P. 26.
- ²⁶ Цит. за: Russel G.A. Introduction: *The Seventeenth Century: The Age of 'Arabick'*. P. 9.
- ²⁷ Irwin R. Op. cit. P. 103.
- ²⁸ Russel G.A. *The Impact of the Philosophus autodidactus: Pocockes, John Locke and the Society of Friends // The 'Arabick' Interest of the Natural Philosophers in Seventeenth-Century England*, G.A. Russel (ed.). Leiden, 1994. P. 240.
- ²⁹ Irwin R. Op. cit. P. 99.
- ³⁰ Macfie A.L. Op. cit. P. 26.
- ³¹ Russel G.A. *The Impact of the Philosophus autodidactus*. P. 239.
- ³² Locke J. *A Letter Concerning Toleration // The Great Books: vol. 35, Locke, Berkeley, Hume / R.M. Hutchins et al (eds.)*. Chicago, 1952. P. 20

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов узурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...	481
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиря в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622